

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLVI

Св. 1–2 (2015)

САДРЖАЈ

Чланци

Граматика и лексика

- О 'конјунктиву' и 'трансјунктиву' (ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ) 1–16
- Типологија речника српског језика II (Лингвистички параметри) (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ) 17–33
- Редупликација глаголског префикса *по-* у српском језику (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ) 35–50
- Студије српског језика у иностранству
- Преглед изучавања српског језика у Белорусији (МИКИТА В. СУПРУНЧУК, ЉУДМИЛА В. ЛЕОНОВА) 51–62

Прикази

- Толковен речник на македонскиот јазик* (ДАРИНКА С. ГОРТАН ПРЕМК) 63–66
- Јасна Влајић Поповић, *Речите речи: од земље до неба* (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ) 67–70
- Марина Николић, *Категорија степенена у српском језику: сложена реченица* (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ) 71–74
- Зборник радова са VI научног скупа младих филолога Србије *Савремена проучавања језика и књижевности VI/1* (МАРИЈАНА Р. БОГДАНОВИЋ) 75–79

Прилози

Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика	
Нова српска граматика с наглашеним нормативним приступом	81–84
Поводом конструкције <i>za</i> + инфинитив у српском језику	85–87
Упутство за припрему рукописа за штампу	89–95

МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ
(Институт за српски језик САНУ,
Београд)*

Оригинални научни рад
Примљено 18. априла 2015. г.
Прихваћено 28. маја 2015. г.

РЕДУПЛИКАЦИЈА ГЛАГОЛСКОГ ПРЕФИКСА *ПО-* У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

У раду се анализирају глаголи у којима се јавља контактна редупликација префикса *по-*. Циљ рада је да се на основу семантичке анализе глагола истражи да ли формална редупликација подразумева и семантичку редупликацију, тј. да ли поновљени префикси функционишу са истим значењем.

Кључне речи: контактна редупликација префикса, префикс *по-*, делимитативни глаголи, плеонастичка употреба префикса.

1. Предмет наше анализе јесу глаголи у којима се јавља контактна редупликација префикса. У вези са поновљеном употребом истог префикса поставља се питање да ли формална редупликација подразумева и семантичку редупликацију, тј. да ли поновљени префикси функционишу с истим значењем. Циљ рада је да се одговори на поменуто питање и да се истражи семантичка диференцијација оваквих глагола у српском језику.

У славистичкој литератури бележе се два типа редупликације префикса – дистантна и контактна¹. Редупликација префикса подразумева да се један исти префикс јавља два пута у структури полипре-

* milica.stojanovic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка исцртаживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Термини преузети према Атанасова 2011.

фигираног глагола — приликом дистантне редупликације постоји други префикс између две употребе истог префикса (*гонадојунити*, *ѿоисѿодојађајити се*, *ѿоисѿонајијајити се* и сл.), док приликом контактне не постоји други префикс између (*ѿојосегајити*, *ѿојошејајити*). У овом раду бавићемо се само контактном редупликацијом префикса².

2. Приликом прегледа домаће литературе показало се да постоје различита мишљења о овој језичкој појави³. Клајн (2002: 287) глаголе „где се исти префикс *ѿо-* јавља двапут узастопце“ спомиње као куриозитет и сматра да понављање нема другу функцију осим експресивне. Ковачевић (2010: 103, у фусноти) глаголе типа *ѿојодојити* сврстава у категорију речи у којој – у одређеном контексту – „први и други префикс имају плеонастичку вриједност, тј. могу се редуковати а да се значење лексеме не примјени“ (вероватно штампарска грешка: промјени).

С друге стране је мишљење Р. Драгићевић (2013: 266) која сматра да ови глаголи спадају у групу деминутивних глагола и да префикс *ѿо-* који се додаје непрефигираном глаголу има граматичку улогу чисте перфектизације (*ѿодојити*, *ѿодојунити*, *ѿојити*, *ѿојесити*, *ѿосјајити*), а другим *ѿо-* се уноси деминутивност. У глаголе *ѿосегајити* и *ѿочекати* префикс уноси деминутивно значење, па друго *ѿо-* има експресивну вредност и њиме се још више наглашава краткотрајност радње. У оба случаја не може се говорити о редунданцији префикса иако се понавља исти префикс.

Бавећи се контрастивном анализом украјинског и српског језика, Љ. Поповић (2008: 191) уводи и сему интензитета у анализу ових глагола и сврстава их у групу делимитатива. Ауторка наводи да ма-

² Иако се у домаћој литератури помињу само случајеви дуплирања префикса *ѿо-* у полипрефигираним глаголима, *Речник српскохрватској књижевној и народној језика САНУ* (РСАНУ) бележи и дуплирање префикса *на-* у једном примеру (*нанајахајити*). Дуплирање префикса је карактеристично и за друге словенске језике, нпр. у македонском језику, осим дуплираног префикса *ѿо-* (*ѿојокрие*), јавља се и дуплирани префикс *из-* (*изизнауци*) (Конески 1995: 147). У бугарском језику постоји могућност дуплираног префикса *ѿо-* (*ѿојојлажсам*), али и дуплираног префикса *ѿре-* (*ѿрејредавам*) (Атанасова 2011). У руском језику није забележен случај поновне употребе истог префикса у једном глаголу, али су се такве појаве налазиле у ранијем периоду развоја руског језика (Бељаков 1997: 167).

³ Слична ситуација забележена је и у бугарској науци (в. Атанасова 2011: 151): неки аутори заступају мишљење да при редупликацији префикс функционише са два различита значења, а има и оних који заступају супротно мишљење да се понављањем префикса у саставу полипрефигираног глагола и њихова семантика понавља.

лобројни примери са префиксом *йојо-* у српском језику (из корпуса и речника које је користила) имплицирају смањени интензитет краткотрајне радње (*йојоћи* 'мало поћи', *йојочекајти* – 'причекати'). Она наводи да примери из украјинског и српског језика указују на постојање својеврсне међујезичке антонимије, када је у питању префикс⁴ *йојо-*. У украјинском језику овај префикс указује на појачани интензитет трајне радње, а у српском на смањени интензитет краткотрајне радње. Љ. Поповић интензитет (а под њим подразумева тзв. „темпорални интензитет“) сматра сталним обележјем делимитатива, и налази да је смањен код делимитатива са префиксом *йо-*, а појачан код делимитатива са префиксом *йојо-*, које и назива интензивно-делимитативним глаголима (Поповић 2008: 190–191).

М. Ивановић (2012: 224) истиче да су делимитативи са префиксом *йојо-* специфична црта украјинског језика у односу на све друге словенске језике⁵. Наводи да сема појачаног интензитета чини ове глаголе емотивно обојеним, а тиме и средством експресије текста. Они припадају сфери разговорног језика, а у уметничким текстовима користе се у говору ликова. Позивајући се на РСЈ, у коме је забележено тек неколико делимитативних глагола са овим „префиксом“ и на њихове дефиниције, она као значење ових глагола у српском језику истиче кратко трајање интервала глаголске ситуације. Тумачећи примере из РСЈ она износи мишљење да ови глаголи спадају у архаични слој лексике, и то мишљење поткрепљује чињеницом да су наведени примери из књижевности XIX века, а да РСЈ уопште не бележи овакве глаголе.

3. РСЈ бележи једанаест глагола са дуплираним префиксом *йо-*: *йојогићи* (*йојогићујти*) 'мало подигнути'; *йојоући* (*йојоћи*) 'мало поћи, учинити неколико корака'; *йојојестити* 'мало појести'; *йојомесити* се 'мало се поместити, померити'; *йојомучајти* 'мало поћутати'; *йојосајти* 'в. посисати' (а. 'мало сисати'; б. 'сисањем извући'; в. 'сишући упити, увући у себе, усисати'); *йојоседејти* 'мало поседе-

⁴ Ауторка говори о префиксу *йојо-*, само на једном месту каже дво-струки префикс *йо-*.

⁵ С обзиром на чињеницу да се ови глаголи сматрају специфичном цртом украјинског језика, о њима има и највише радова. Из нама доступних радова, Ачилова (2014) и Соколова (2011), видимо да ови глаголи спадају у делимитативно-интензивну акционалну категорију глагола и да их карактерише трајност, интензивност и понављање радње. Субјекат је увек живо биће, првенствено човек, а њихова важна карактеристика је стилска маркираност и употреба искључиво у разговорном језику или у језику литературе.

ти'; *йойосѣјајати* 'мало постајати'; *йойосѣяти* 'мало застати, кратко се зауставити'; *йойочекајати* 'провести мало времена чекајући'.

У грађи за РСАНУ нађено је знатно више оваквих глагола (59): *йойобадајати*, *йойобиијати*, *йойоболовајати*, *йойоваријати се*, *йойовикнутијати*, *йойоврејати*, *йойовријатијати*, *йойоврнутијати*, *йойоїладајати (се)*, *йойоїледајати*, *йойоїледајати*, *йойоїорејати*, *йойодахнутијати*, *йойодигнутијати (се)* = *йойодићи (се)*, *йойодражитијати*, *йойодржајати*, *йойооживејати*, *йойозамукнутијати*, *йойознајати се*, *йойоинадијати се*, *йойооїћи*, *йойојестати*, *йойолејатијати*, *йойољубајати*, *йойомеситијати се*, *йойомешјатијати се*, *йойомислијати*, *йойомучајати*, *йойоноситијати*, *йойоњушијати*, *йойојрејатијати*, *йойоравнијати (се)*, *йойорадијати*, *йойораситијати*, *йойосајати*, *йойосвирајати*, *йойосвиријати*, *йойоседејати*, *йойосеситијати*, *йойоскакајати*, *йойоскочитијати*, *йойослушајати*, *йойосѣјавајати*, *йойосѣјајати*, *йойосѣјојати*, *йойосѣјајкивајати*, *йойосѣјарејати*, *йойосѣјатијати*, *йойосукајати*, *йойоїтражитијати*, *йойоїтрчајати*, *йойоїћи*, *йойоїћујатијати*, *йойохранитијати*, *йойочекајати*, *йойошејатијати*, *йойошѣватијати*, *йойошуйјејати*.

У комбинацији са различитим мотивним глаголима иста творбена средства дају као резултат различита значења, јер денотативно значење основе значајно утиче на семантику деривата. Највише има глагола који означавају разне активности (*йойоваријати*, *йойовријатијати*, *йойоврејати*, *йойодигнутијати*, *йойоїтражитијати*, *йойоїћи*, *йойошејатијати* итд.), затим глагола стања⁶ укључујући и глаголе који означавају одсуство говорне активности (*йойозамукнутијати*, *йойомучајати*, *йойоћујатијати*, *йойошуйјејати*), глагола перцепције (*йойоїледајати*, *йойослушајати*, *йойољубушијати*), егзистенцијалних глагола (*йойобиијати*, *йойооживејати*) итд. У творбеној бази овог творбеног типа глагола најзаступљенији је глагол *йосѣјајати* (*йойосѣјавајати*, *йойосѣјајати*, *йойосѣјајкивајати*). Овај је глагол и најфреквентнији, забележено је 11 примера, док су остали глаголи употребљени једном или два пута. Мали број примера упућује на њихов периферни статус и положај у језику и књижевној норми.

4. Да би се утврдила функција префикса, представићемо семантичку анализу наведених глагола⁷. Том приликом префикс који је пр-

⁶ Будја (2010: 117) закључује да је у словенским језицима *йо-* у „огранидџбеној“ (делимитативној) улози првобитно био ограничен само на глаголе стања. И на нашем списку су ови глаголи доста заступљени.

⁷ Соучкова (2004), анализирајући префикс *йо-* у чешком језику, наводи да се *йо-* глаголи могу поделити у следеће класе: 'кратка раздаљина', 'кратко време', 'низак степен', 'слаб интензитет', али да све те појаве носе представу о малој количини и заправо је то један једини префикс, тзв. делимитативно *йо-*. За наше истраживање било је потребно да спроведемо финију семантичку анализу.

ви додат, који се налази уз непрефигирани глагол, бележићемо као *йо-¹*, а префикс који је додат већ префигираном глаголу као *йо-²* (индекси 1 и 2 у овом случају означавају само време додавања префикса, а не и хомонимност, како је уобичајено у лексикографској и лексиколошкој пракси).

Издвојили смо неколико семантичких типова глагола двоструко префигираних истим префиксом.

5. Први тип, који је и најбројнији, па ћемо му посветити и највише пажње, чине глаголи у којима се први префикс јавља у функцији промене глаголског вида и притом доприноси и семантичкој диференцијацији и нијансирању које се односи на ограниченост трајања глаголске радње⁸. Дакле, код ових глагола *йо-¹* мења вид основног глагола и уноси сему делимитативности, док *йо-²* има функцију појачавања те додатне семе. У ову групу спадају следећи глаголи: *йојобити* ('провести извесно време негде'), *йојоболовати*, *йојовариши се*, *йојовреши*, *йојовријати*, *йојојорети*, *йојодржати*, *йојоживети*, *йојоинадиши се*, *йојојићи*⁹, *йојољуљати*, *йојомучати*, *йојоносити*, *йојорадиши*, *йојосвирати*, *йојосвириши*, *йојоседеши*, *йојослушати*, *йојосјајати*, *йојојражати*, *йојојићи*, *йојојићати*, *йојојражати*, *йојојићати*, *йојојражати*, *йојојићати*.

Код ових глагола *йо-¹* перфектизује трајни глагол на тај начин што ограничава време трајања радње глагола. Овај префикс своди радњу новог глагола на изванредан, квантитативно ограничени део, док *йо-²* појачава, истиче делимитативност¹⁰.

⁸ Постанком овог типа глагола у хрватској лингвистици бавио се Будја у свом раду (2010). Према његовом објашњењу, прво *йо-* се почело доживљавати као недовољно обележено, „ислужено“, будући да је било једино средство перфективизације, зато се додавало још један префикс *йо-* „који би имао подцртати vremensko ograničenje trajanja stanja ili sl. koje glagol označava, i to jednoznačno kao 'malo'“ (Будја 2010: 100).

⁹ Будја (2010: 103) глаголе *йојојићи* и *йојојићати* објашњава на два начина. Један начин је да је могуће „pretumačiti“ *йо-* из „ograničavanje vremena činjenja“ u 'ograničavanje prostora činjenja' prema jednoj od jezičnih univerzalija, predodžbenoga poistobličivanja vremena i prostora“, али се аутор ограђује да се обично време моделира према простору као конкретнијем делу пара. Друга је могућност да се *йојојићи* протумачи као *йо+йојићи*, где би *йојићи* имао „ограничени“ *йо-* (делимитативни). Облик *йојојићи*, коме је корен *-ићи*, а не *-ћи*, по овом научнику, говори у прилог оваквом разумевању, јер глагол *йојићи* у којем *йо-* означава почетак кретања никад не долази као *йојићи*.

¹⁰ У раду ћемо користити термин делимитативност, који се односи на ограничено трајање радње, и према томе је најпогоднији за карактеризацију глагола из наше грађе. У литератури се иначе срећу и други термини. Гру-

Дакле, прву групу глагола чине делимитативни глаголи. „Делимитатив означава ситуацију која је отпочела, трајала извесно, ограничено време и окончала се, односно целовиту ситуацију. Уз то елемент завршетка ситуације је обавезан, а тиме и значајнији у семантици делимитатива, за разлику од елемента почетка“ (Ивановић 2012: 208).

Уз делимитативе се често користе одредбе које конкретизују трајање ситуације. Трајање интервала у коме се одвија ситуација означена делимитативом обично се процењује као кратко, јер се ови глаголи најчешће употребљавају са одредбама које њихов интервал трајања одређују као кратак¹¹. Уз глаголе у нашем корпусу употребљене су следеће одредбе које јасно указују на кратко трајање ситуације: *мало, ни за један саӣ, неколико часака, мало часака, часак*.

Уз јаја вригана изриже се на вете пршута или сланине, то се стави прије јаја, нека се мало ѿо̄оврӣа (Пољница, Иван. Ф., ЗНЖ 8, 298)¹².

Узме се жмул (чаша) мало овећи, запали се у њему мало картушине или ступе ... Када је само мало ѿо̄о̄орило, узме ту чашу па је добро прилипи насрид пупка (Пољница, Иван. Ф., ЗНЖ 9, 38).

Тета док искочи из хинтова одмах оде у шуму и ѿо̄о̄ишав мало дође до дивских дворова (НПр Босна, 80). Још мало ѿо̄о̄ишав заједно, на углу се растану (Јурк. Ј., Р. МС).

Одријеси пијетла! ... Он се, онако одријешен, подигао, посрнуо, ѿо̄о̄ишао мало, и опет посрнуо (Пец. 5, 115).

По̄о̄муча неколико часака (Буд. 2, 6).

Пусти га нека још мало ѿо̄освира (Банија, Ворк.).

Ту мало ѿо̄осједе, те им онда овај показа, у којој се соби налази каса од новаца (Бановина, Боснић, ЗНЖ 20, 287).

Слабићи мало ѿо̄ос̄ајавали, а туђин викну за свима туробна ока и гласа: „Жао ми вас је!“ (Турић 2, 9).

Дон Марко се спусти на сједалицу, одхукну и ѿо̄ос̄аге мало часака (Уј. И. 1, 27). Делка примив свешчић са два прста и опазив онај motto спусти свезак доле и ѿо̄ос̄а часак у мисли, да ћу га ја дићи (Коз. Ј. 4, 14).

Саже се, те ти ту за мало ѿо̄ос̄аге и почину (Лика, Шкар. 1).

бор (1953: 12) ове глаголе разматра као „деминутивне“ код којих је „извршена радња краћа од обичне“. Грицкат (1955/56), такође, ове глаголе сврстава у деминутивне. Клајн (2002: 266–267) користи назив континуативни глаголи.

¹¹ Велики број истраживача истиче да је временски интервал који обухвата ситуација изражена делимитативом кратак. Обимнији списак и преглед ставова о делимитативнима у словенској науци в. у Ивановић (2012).

¹² Извори су дати онако како се наводе у РСАНУ, а списак се може видети у 19. тому.

Појосїанимо малко код задње ове мисли и упорабимо ју (Пилар Ђ., Виенац 1871, 43).

Пао је први мрак, а Јере је довечерао. *Мало је йојосїао*. Осврнуо се неколико пута по кући, па ће да изиђе (Ћип., БК 1899, 1193).

Босим ногама *йојосїала би* малко на туђем прагу, а онда одскакутала другом диму (Божић 2, 18). Котурање... Старији знаду *мало йојосїаи* па погледат, да ли иду на правац, а млађи се котурају онако негледуш (Слав., Јурић Б., ЗНЖ 13, 283).

Још *мало йојосїа*, а онда одлучи (Барк. 1, 92).

Мало се [ћаћа] пропомислија тут и *йојошражџија*, да је [Јелу] није куд 'итија витар (Пољица, Иван. Ф., ЗНЖ 10, 255).

Он говори, говори, *мало йојоћуици*, па опет говори (Банија, Ворк.).

Чињеница да се трајање интервала у коме се одвија радња делимитатива оцењује као кратко, огледа се и у речничким дефиницијама у којима се обично користе прилози 'мало', 'кратко'. Чини нам се да су прецизније дефиниције које не истичу кратко трајање радње, већ само указују на њену ограниченост, јер интервал трајања радње не мора увек бити кратак, може бити неутралан или дуг, пошто делимитатив сам по себи не означава одређену меру трајања, већ само њену ограниченост¹³. Ограниченост трајања ситуације у времену, осим што се изражава творбеним средствима у оквиру саме глаголске лексеме, реализује се и у реченици помоћу различитих одредби.

Дакле, за семантику делимитатива важно је истаћи да они означавају радњу чије је трајање ограничено на одређени интервал и да је по истеку тог интервала радња и завршена, дакле присутна је и сема финалности. Као што наводи Ивановић (2012: 208), почетно и завршно значење у семантици делимитатива су имплицитно присутни, али могу бити и експлицирани ван глаголске лексеме, контекстом који указује да се и пре радње означене делимитативом вршила нека радња, а да се по завршетку делимитативне радње, наставила нека друга радња. Ако су употребљени без одредби, делимитативи су онда најчешће укључени у низ радњи које се смењују, где иза делимитативне следи ситуација којом се означава њен завршетак. Њихов интервал трајања се у том случају обично тумачи као кратак, али не и обавезно (в. последњи пример):

¹³ Да ли ће се неки временски интервал окарактерисати као дуг или кратак зависи од процене учесника конкретне ситуације. Примери: Ту смо *йојобили* три дана (Лика, Шкар. 1) и Добро је њему (покојнику) било: два три дана попоболовао, па се смирио, а ја не могу ни да умрем ни да оздравим (Хрв., Арс.) могу се различито тумачити, „(два) три дана“ са различитих перспектива могу изгледати као дуг или као кратак период.

Часни поп Никола као да ме није право чуо, протирући рупцем знојни врат – вргне на се крст, *йойозамукне* па ће у неке надовезати: – А ма ја сам све ово слушао на своје уши (Буд. 2, 90).

На раскршћима *йойосџајали* мало, да се још нашале, и онда би се разилазили и дозивали једно друго кроз смијех и пјесму (Шим. 2, 101).

Она је замишљено *йойоћуџала*, па ће ме онда запитати: – Је ли, то је тако, као кад метнем шећер у чашу воде, кад се истопи, па га не видимо? (Вуч. 1, 183). Он говори, говори, мало *йойоћуџи*, па опет говори (Банија, Ворк.).

Хајде, макар, да вам мало и причам, рече Дедо, *йойошуџије* позадуго и отпоче (Сарајл. 1, 21).

Уколико се уз делимитатив употреби одредба са прилогом *још* њоме се указује да је ситуација означена делимитативом додатна порција ситуације која је отпочела пре ограниченог интервала на који се односи делимитатив. Трајање такве додатне порције оцењује се као краће од трајања основне ситуације (в. Ивановић 2012: 207).

Ако овака зима *йойодржи још* који дан, зло ће бити по јадну сиротињу (зенички крај, Поп. Д. С.).

Још мало *йойошав* заједно, на углу се растану (Јурк. Ј., Р. МС)

Пусти га нека још мало *йойосвира* (Банија, Ворк.).

Ђулага сасвим нехотице поправи упрту своје торбе. Онда још *йойосџоја*, онда погледа уз цесту и низ цесту, као да нешто смишља (Кик. 1, 247).

Још мало *йойосџа*, а онда одлучи (Барк. 1, 92).

Ја ћу моје волове још *йойораниџи*, па ћу и' продати (Банија, Ворк.).

За делимитатив *йойоживеџи* није потребна подршка контекста да би се реализовало овакво значење (исп. Ивановић 2012: 207, у фуноти):

Тај калуђер *йойоживио* је неколико године послџе тог оглашеног новца, да му није ништа никад мањкало (Буковица, Ард., ЗНЖ 13, 231).

Треба скренути пажњу и на појаву својствену разним словенским језицима о којој је говорила и М. Ивић (1982), да приликом глаголске префиксације префиксом *йо-* може доћи и до аугментирања¹⁴.

¹⁴ М. Ивић (1982: 56) наглашава да је у науци о словенским језицима распрострањено уверење да префикс *йо-* „детерминише трајање радње у демутивном смислу“, али да се у језицима затиче и другачије стање, односно да овај префикс означава и вршење радње дужи временски период или у већој количини.

У примерима које смо анализирали за овај рад на три места се јављају одредбе које не упућују на атенуацију, већ на аугментацију:

Е, па има прилично *йойоићи* до Бороа, господине — притужи се госпођа Бардел (Креш. С. 4, 186). Хајде, макар, да вам мало и причам, рече Дедо, *йойошуије позадуго* и отпоче (Сарајл. 1, 21). Кнез допаде ка Жабљаку граду, | Чадор пење Омера погледа, | Три бијела *йойочеко* дана, | Ни Омера ни од њега гласа (Мартић Г. 3, 87).

У неким случајевима трајање радње не мора бити одређено ни као кратко ни као дуго. На неутрални интервал трајања ових глагола указују одредбе: *неко време*, *неколико* или одсуство одредбе.

Појобило неко вријеме, и ја се код тетке већ нешто примирио, кад ал' ето Тривуна Дрче (Буд. 2, 9).

Појослуша [јачина] *неколико* наш разговор, пак онда окрене реч к мени говорећи: „По твом изговору чини ми се да си ти шизматик“ (Дос. 11, 9).

Узми у тавицу воде и мало масла. Саспи оно листје, па нека *йойовари се* (Вареш, Босна, Жуљић М., ЗНЖ 11, 228).

Расклопи очи широко, [и] *йойољуља* главом к прсима (Буд. 2, 6).

Појосвире, па и за пас задију (Буковица, Ард., ЗНЖ 5, 44).

Волеъмъ Злато и *йойоношено* неголи сребро изнова ковано (НПосл. Мушк., 30).

Није згорег да и ја с тобом у друштву *йойорадим*, ка им не треба код куће (Јурић 1, 29).

Дакле, за овај најпродуктивнији семантички тип глагола битна су два момента. Први је перфективизација основног глагола префиксом *йо-¹*, а други је уношење семе делимитативности у значење глагола и њено истицање понављањем префикса.

6. Други тип глагола са контактном редупликацијом префикса је онај у ком *йо-¹* мења вид основног глагола, а *йо-²* уноси сему деминутивности: *йойознаићи се*, *йойојесћи*, *йойом(ј)есћиићи*, *йойомислићи*, *йойоравнићи се*, *йойоњушиићи*.

Кад се рана зора *йойознала*, | Пробудио [Секула] лиепу диевојку (НП Ј–М, 409).

Алага је још мало *йойојео*, па отишао за Мула ефендијом у одају (О–А 2, 63).

У то и Иво подиже главу, *йойомјесћи се* на столици: – Мени се чини – рече нагло – да они нијесу имали намјеру, да кога оштете (Ћип. 2, 221)

А госпођица Безименка сидјела својој собици у кућу, ... *йойомислила*, колико срећних домаћица туј на свом огњишту банује (Трнски И., Виенац 1875, 6). Ника, мало *йойомислиши*, „Седи ти овде“ рекне

ми (Дос. 10, 71). Послије овога *йойомисли* двје три минуте, и онда ме упита: „Ђе би ти желио имати квартал?“ (Зел. 3, 136).

Дојурив [вук] *йойоњуши*, попогледа гаврана, засквичи и вине репом као пас (Виенац 1869, 56).

Од сад мени ваља сваки дан четири здрава сата ходити ... ако хоћу да ми ноге оздраве и да ми се трбу *йойоравни* и опорави (Дос. 12, 69).

Слично претходном типу, код овог типа глагола префикс *йо-¹* утиче на промену вида, али, за разлику од претходног типа, не уноси никакве промене у значење глагола, дакле префикс *йо-¹* врши улогу чисте перфективизације. Радња тако изведених глагола је извршена у потпуности, доведена до краја. Тек префикс *йо-²* који се додаје на већ свршени глагол доводи до семантичког померања и уноси сему деми-нутивности, тј. придодаје извесну меру атенуације.

7. У трећу групу улазе само два глагола (*йойорасѝи*, *йойосѝа-реѝи*) и за њих је карактеристично да *йо-¹* мења вид основног глагола, а *йо-²* уноси значење мере тј. извршен степен интензитета, степен извршености радње. Ови параметри нису доведени до пуног степена што упућује на другачију семантичку димензију овако изведених глагола у односу на претходне групе¹⁵. Ако посматрамо нпр. однос глагола *йорасѝи* и *йойорасѝи*, видећемо да радња монопрефигираног глагола *йорасѝи* означава свршен процес, док радња двопрефигираног глагола *йойорасѝи* није завршена, већ доведена само до неке мере, степена који се не може сматрати коначним – ако се за неког каже да је *йойорасѝао*, то значи да ће он и даље да расте, док не *йорасѝе*, а носилац тог значења је управо префикс *йо-²*.

Къд *йойорасѝе* че му купимо точак, па нек се вози (Дин. Ј. 2).

Како виши [официри] *йойосѝаре* – Свуд се млађи међу (Јов. В. М. 2, 338).

8. Четврта група глагола су они у којима *йо-¹* перфектизује основни глагол, а *йо-²* уноси или појачава сему итеративности, понављања радње: *йойоладѝи* (*се*), *йойоледаѝи*, *йойолеѝаѝи*, *йойомешѝаѝи се*, *йойоскакаѝи*, *йойосукаѝи*, *йойоѝреѝнуѝи*¹⁶. На понавља-

¹⁵ Разлика у односу на претходне две групе је и у семантици глаголске основе. За разлику од прве две групе, у којима је у глаголским основама наглашена процесуална семантика, код глагола треће групе је јаче изражена атрибутивност.

¹⁶ Глагол *йойоѝреѝнуѝи* не улази потпуно својом семантиком у ову групу, он није прави итеративни глагол, али смо га ставили уз ове глаголе јер означава понављање радње да би се побољшао резултат.

ње указује одредба *неколико јуџа*, али је оно чешће изражено творбеним средством или контекстом.

Ђукан *јојолаги* сиједи брке низа сухе усне неколико пута (Буд. 2, 9).

Па излази на прозор од куле, | *Лойолега* у поље зелено, | Док упаци свога господара, | Гдје се враћа с лова из планине (НП Б–Б, 328). А госпођица Безименка сидјела својој собици у куту, *јојолегала* кроз окно према изтоку на доњи град под собом (Трнски И., Виенац 1875, 6).

Гања Маниша четнике, да собе пошкропе и брже помету, ... а све *јојолијеће* к вратима: благајника не има те не има (Буд. 1, 85).

У то у собу униће Бепо, старији син шјор Марија. Не поздравивши, очито узрујан, звјера очима, *јојомјеша се* по соби, а ништа не говори (Ћип. 5, 421).

Дивљи коњиц ми је душа, | Необуздан, скока жива, | Од милине *јојоскаче*, | Кад му с буре игра грива (Шен. А. 11, 93).

Кадшто би стао [доктор Рубинић] у наглom ходу посред улице, подигао главу, нешто помислио, *јојосукао* просиједи брк, па би опет брзао (Кум. 3/1, 3).

У неким случајевима радња се понавља да би резултат био бољи, што је и истакнуто контекстом:

Ја се идем у своју собу преобући и још мало боље узкуштрати, да изађем то рогобатнија. А ти се дакако још боље јојолаги, да буде то веће супротице (Трнски И., Виенац 1875, 719).

Деде ти то још боље јојојрећи (Банија, Ворк.).

9. Пету групу чине глаголи у којима *йо-*¹ модификује семантику основног глагола у правцу дистрибутивности, и то субјекатске дистрибутивности (*јојоскакајши*), или објекатске (*јојобадајши*). Основни, несвршени глаголи поседују одговарајућу семантичку компоненту (умноженост појединачаних чинова) која омогућује развијање дистрибутивног значења код префиксираних глагола.

Све јој [старици] кољена дрхћу, *јојоскачу* ноге јој саме (Марет. 2, 318).

Нашли су хин ђе су сви *јојобадали* главе у земљу, наћурили се к'о гљиве (СР 1920, 82/3).

10. Међу глаголима изведеним редупликацијом префикса *йо-* јављају се и случајеви плеонастичке употребе префикса. Плеонастички може бити употребљен први префикс, други или оба префикса.

Самостално употребљен *йо-*¹ употребљен може бити редундантан, и тек кад се дода и *йо-*² добија се значење делимитативности (*јојосесши*) или деминутивности (*јојогићи*).

Гаро, дођи ми мало, *йойосједни* са мном! (Божић 3, 191).

Млада стисну на крилу руке, поче пожешће дисати, *йойодуину* главицу, погледа ме чудно (Шен., Виенац 1878, 525). Жељан да слушам, казах своје пређе | И све испричах како је и што је, | На шта он мало *йойодуине* вјеђе (Комбол М., ХК 14, 164).

Отац *се* на душеку *йойодигже*, па сједе (Чок., БК 1902, 836). Реља *се йойодигже* па кад једну [жену] угледа, махну руком (Јуркић 1, 6). Право иђе [Мркуша], могла би с алашом, ама је не хтједох гонити, нека *се йойодуине* (И., 15). Он *се* с мјеста *йойодуине* (лички крај, Шкар. 1).

Плеонастичку употребу оба префикса налазимо код префигираних твореница у којима ниједан од префикса не уноси у значење творенице ниједну семантичку компоненту несадржану у семантици творбене основе (в. Ковачевић 2010: 99). Плеонастичка употреба префикса примећена је код семелфактивних глагола *йойовикнуџи*, *йойодахнуџи*, *йойоскочиџи*¹⁷. Префикс *йо-* у српском језику може бити носилац значења тренутносвршене радње (в. Поповић 2008: 196), али у примерима из наше грађе префикси, осим стилске, не испољавају никакву лексичку или семантичку диференцијацију, јер је тренутна свршеност изражена морфолошки (суфиксом *-ну-*) или семантички (значењем глаголске основе).

Ове потоње [лекције о пристојности], шта више одлучно отклањам једном за увијек, – *йойовикнем* (= повикнем = викнем), прибијем пету к пети и стругнем на поље, љутит и бијесан (Буд. 2, 192).

Жућкаста незрела свјетлост зажмирка, *йойодахне* (= подахне = дахне) под стаклом као нека направа, а сјене им свима задрхте на зиду као на води (Божић, АСК 1955, 28).

Још ни не доврши ријеч, кад премили син му на врата | Стане, а свињар одмах *йойоскочи* (= поскочи = скочи) у чуду правом (Марет. 2, 221).

Мол'те Бога, и ја му се молим, | Нек устави муње и громове, | Нек ми обје *йойоврне* (= поврне = врне) руке, | А поврати уста ђе с' и била (НП Вук 15, 308).

У последња два примера (*йойоскочиџи*, *йойоврнуџи*) употребљен је глагол са два префикса највероватније ради постизања одговарајућег стиха.

¹⁷ „Оно што је типично за све моменталне радње јесте појачани интензитет радње која се најчешће огледа у брзини која се осмишљава као тренутна. Уколико је радња конкретна, њено трајање доводи се у везу са једним покретом: *искочиџи*, *осмехнуџи се* ... Концептуализација апстрактног процеса максимално сужава утисак о физичком трајању радње: *йомислиџи*, *осеџиџи*, *йрејознаџи*“ (Поповић 2008: 195).

У грађи се налази и један тропрефигирани глагол: *йойозамукнуџи*. За њега је карактеристично да *йо*¹- уноси значење делимитативности, док је друго *йо-* редундантно.

Часни поп Никола као даме није право чуо, протирући рупцем знојни врат — вргне на се крст, *йойозамукне* па ће у неке надовезати: — А ма ја сам свео ово слушао на своје уши (Буд. 2, 90).

10. Следећи глаголи не могу се подвести ни под једну од претходно формираних група: *йойоїлегаџи*, *йойодражиџи*, *йойоїрчаџи*, *йойосїаџи*, *йойошїџи*¹⁸.

Ван наведене класификације били би глаголски деминутиви итеративи *йойосїајкиваџи* и *йойосїајаваџи*. Они изражавају деминутивну радњу која се понавља, дакле, радња се врши кратко уз понављање. За овај тип деминутивних глагола Грицкат наводи (1955/56: 58) да је тешко рећи да ли су првобитно постали деминуирањем трајног глагола или је процес текао обрнутим правцем, тј. да је настајало имперфектизовање деминутивног глагола. Гомилање префикса у овом случају има функцију истицања деминутивности и итеративности.

11. Анализирајући полипрефигиране глаголе у којима се јавља контактна редупликација префикса издвојили смо шест група глагола. Најбројнији су глаголи у којима *йо*¹- мења вид основног глагола и уноси сему делимитативности, док *йо*²- има функцију појачавања те додатне семе (*йойовријаџи*, *йойоносиџи* итд.). Функција гомилања префикса са делимитативним значењем је наглашавање делимитативне семантичке компоненте. Делимитативима се изражава ситуација која се одвија у ограниченом временском интервалу који се оцењује као кратак, неутралан или дуг. Најчешће се овај интервал процењује као кратак, на шта указују одговарајући примери.

Други тип глагола је онај у ком *йо*¹- врши улогу чисте перфективизације, а *йо*²- уноси сему деминутивности (*йойојесїи*, *йойом(ј)есїиџи* итд.).

У трећу групу улазе само два глагола (*йойорасїи*, *йойосїареџи*) и за њих је карактеристично да *йо*¹- мења вид основног глагола, а *йо*²- уноси значење мере тј. извештан степен интензитета, степен извршености радње.

¹⁸ Овај глагол нисмо могли посебно анализирати јер немамо адекватан контекст употребе, пошто се само у фусноти наводи: „*Пойошїџовао*, од Талианског *Stimare*, цџнити“ (Издатељ, Дос. 8, 15).

Четврта група глагола су они у којима $\bar{y}o$ -¹ перфектизује основни глагол, а $\bar{y}o$ -² уноси и сему итеративности, понављања радње ($\bar{y}o$ - $\bar{y}o$ лагдаӣи (се), $\bar{y}o$ йо̄о̄легдаӣи, $\bar{y}o$ йоле̄й̄аӣи).

Пета група је она у којој $\bar{y}o$ -¹ модификује семантику основног глагола у правцу дистрибутивности.

Шесту групу чине глаголи у којима се јављају случајеви редундантне употребе префикса. Овакву употребу може имати $\bar{y}o$ -¹, $\bar{y}o$ -² или оба префикса.

Дакле, прве три групе глагола су сродне јер $\bar{y}o$ -¹ има функцију перфективизације, а $\bar{y}o$ -² уноси сему ограничености радње, било да се ради о трајању, интензитету, количини и сл. Ређи су случајеви у којима $\bar{y}o$ -² у глагол може унести семантичку компоненту итеративности или имати функцију перфективизације. Можемо закључити да у највећем броју случајева поновљена употреба префикса има своју функцију, али да се ови глаголи налазе на периферији језичког система и на периферији поља делимитативности, деминутивности и итеративности, као и да припадају сфери разговорног језика, емотивно су обожени и то их чини средством експресије текста.

ЛИТЕРАТУРА

- Атанасова 2011: Атанаска Атанасова, *Полипрефигурани глаголи в съвременния български книжовен език*, необјављена докторска дисертација.
- Ачилова 2014: Елена Леонидовна Ачилова, Специфика аспектуалног значења приставки *попо-* в украинском језику, *Типология вида/аспекта: проблемы, поиски, решения*, сборник научних статей, Симферополь, 6–17.
- Беляков 1997: Vladimir Beliaikov, Marguerite Guiraud-Weber, О некоторых свойствах вторичных глагольных приставок, *Russian Linguistic* 21, 165–175.
- Будја 2010: Jurica Budja, Delimitativni glagolni *po-* u hrvatskom i ostalim štokavskim jezicima, *Croatica et Slavica Iadertina*, Zadar, 89–120.
- Грицкат 1955/56: Ирена Грицкат, Деминутивни глаголи у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолоџ XXI/1–4*, Београд, 45–96.
- Грубор 1953: Đuro Grubor, *Aspektna značenja*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Драгићевић 2013: Рајна Драгићевић, Глаголи са два префикса у српском језику с освртом на стање у другим словенским језицима, *Зборник Мајице српске за славистику* 83, Нови Сад, 257–268.

- Ивановић 2012: Милена Ивановић, *Изражавање акционалности у украјинском и српском језику*, необјављена докторска дисертација, Филолошки факултет, Београд.
- Ивић 1982: Милка Ивић, О неким принципима глаголске префиксације у словенским језицима, *Јужнословенски филолоџ XXXVIII*, Београд, 51–60.
- Клајн 2002: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику, први део: Слањање и префиксација*, Завод за уџбенике и наставна средства – Матица српска – Институт за српски језик САНУ, Београд – Нови Сад.
- Конески 1995: Кирил Конески, *Зборообразувањето во савремениот македонски јазик*, БОНА, Скопје.
- Ковачевић 2010: Милош Ковачевић, Плеонастичка употреба префикса у српском језику, *Научни састајанак славистија у Вукове дане 39/1*, Београд, 97–112.
- Поповић 2008: Људмила Поповић, *Језичка слика стварности, коинитивни аспекти, контрарастивне анализе*, Филолошки факултет, Београд.
- Соколова 2011: Свјетлана Соколова, Поліпрефіксація як засіб вираження множинності в сучасній українській мові порівняно з російською та білоруською, *Категорији глагольной множественности в славянских и неславянских языках синхронии и диахронии, Сборник статей*, Охрид, 86–93.
- Соучкова 2004: Kateřina Součková, There is only one po-, *Nordlyd 32/2, Special issue on Slavic prefixes*, ed. Peter Svenonius, CASTL, Tromsø, 403–419.

ИЗВОРИ

- РСАНУ: *Речник српскохрватској књижевної и народної језика*, I–XIX, САНУ – Институт за српски језик САНУ, Београд, 1959–.
- РМС: *Речник српскохрватској књижевної језика*, V, Нови Сад, Матица српска, 1973.

Милица Стојановић

РЕДУПЛИКАЦИЈА ГЛАГОЛЬНОГО ПРЕФИКСА *ПО-* В СЕРБСКОМ ЈАЗЫКЕ

Резюме

В настоящей работе анализируются глаголы, в которых имеется контактная редупликация префикса *по-*. В работе выделено шесть групп глаголов. Самая большая численность глаголов, в которых *по*⁻¹ меняет вид основного глагола и вносит сему делимитативности, в то время как у *по*⁻² функция усиления этой дополнительной семы (*по-поверити*, *попоносити* и т. д.). Вторым типом являются те глаголы, в которых *по*⁻¹ выполняет роль чистой перфективации, а *по*⁻² вносит сему деминутивности: *попојесити*, *попом(ј)еситити* и т.д.. В состав третьей группы входят только два глагола (*попорасити*, *попосипарити*) и для них характерично, что *по*⁻¹ меняет видовое значение основного глагола, а *по*⁻² вносит значение меры, т.е. определенную степень интенсивности, степень осуществления действия. В четвертую группу входят те глаголы, в которых происходит перфективация основного глагола с помощью *по*⁻¹, а *по*⁻² вносит сему итеративности, повторяющегося действия: *пополагити (се)*, *пополегити*, *пополепити*. В пятой группе *по*⁻² присоединяется к глаголу несовершенного вида и его функция изменение вида. В этом случае *по*⁻¹ модифицирует семантику основного глагола в направлении дистрибутивности. Шестую группу составляют глаголы, в которых замечаем случаи редудантного употребления префикса. Такое употребление может иметь *по*⁻¹, *по*⁻² или оба префикса. Мы можем прийти к выводу, что в большинстве случаев у повторного употребления префикса есть своя функция, но эти глаголы находятся на периферии языковой системы и на периферии поля делимитативности, деминутивности и итеративности, а также они принадлежат к сфере разговорного языка, они эмотивно окрашены и потому они являются средством экспрессии.

Ключевые слова: контактная редупликация префикса, префикс *по-*, делимитативные глаголы, плеонастическое употребление префикса.